

Kokemuksia henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilusta Tiedän mitä tahdon! -projektissa

Marika Ahlstén. Kuva: Eeva Grönstrand

Henkilökohtaisessa budjetoinnissa ihaninta on, että sen ansiosta poikani omia toiveita on alettu kuunnella.” [Henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluun osallistuvan nuoren miehen äiti]

Henkilökohtainen budjetointi ja henkilökohtainen budjetti

Henkilökohtaisen budjetoinnin perusajatus on, että ihmiset itse tietävät parhaiten, mitkä asiat heille ovat tärkeitä ja millaista elämää he haluavat elää. Ihmisten annetaan itse suunnitella ja järjestää elämässään tarvitsemaansa tukea ja palveluja, koska tällöin ratkaisut todennäköisesti vastaavat paremmin henkilöiden kokemia avun ja tuen tarpeita. Päämääränä on henkilön itsemääräämisen vahvistuminen niin, että henkilö voi elää ”omanaikoinaan” elämää.

Henkilökohtainen budjetointi tarkoittaa olemassa olevien taloudellisten resurssien uudelleen kohdentamista. Kyse on siis rahasta, joka kuluu joka tapauksessa henkilön tuen ja palveluiden tarpeenmukaiseen järjestämiseen. Tausta-ajatus on, että kun resurssit käytetään asioihin (tukeen ja palveluihin), joita henkilö itse on ollut määrittelemässä oman elämänsä ja tarpeidensa lähtökohdista käsin, apu ja tuki todennäköisesti kohdentuvat paremmin, ja siten saavutetaan parempia tuloksia ja vaikutuksia kuin yksinomaan ammattilaisten ja asiantuntijoiden määrittelemissä järjestelyissä.

Henkilökohtaisessa budjetoinnissa palvelujen käyttäjälle muodostetaan hänen avun ja tuen tarpeidensa sekä tuen ja palvelujen kustannusten pohjalta määritetty henkilökohtainen budjetti. Tällä rahalla henkilö voi suunnitella ja järjestää tukensa ja palvelunsa itselleen mielekkäällä tavalla. Henkilökohtainen budjetti tarkoittaa siis rahasummaa, joka myönnetään palvelujen käyttäjälle sitä varten, että hän voi itse tai muiden tukemana hankkia

tarvitsemaansa tukea ja palvelu- ja haluamallaan ja rahan myöntäjätahon kanssa sovituilla tavoilla.

Tiedän mitä tahdon! -projekti henkilökohtaista budjetointia kokeilemassa

Henkilökohtaista budjetointia on muutaman viime vuoden aikana ryhdytty kokeilemaan Suomesakin. Kehitysvammaliiton ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Tiedän mitä tahdon! -projektin tavoitteena on käynnistää henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilu ja kehittää henkilökohtaisen budjetoinnin suomalaisia sovelluksia (kehitys)vammaisten ihmisten käyttämissä palveluissa. Kokeilu toteutetaan yhteistyössä Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Eksoten ja Vantaan kaupungin kanssa. Projekti toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen tuella vuosina 2010–2013.

Tiedän mitä tahdon! -projektin keskeisenä lähtökohtana on vammaisten henkilöiden oikeus täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Henkilökohtaisen budjetoinnin toivotaan vahvistavan yksilön omaa määrittelyvaltaa ja päätöksentekoa palvelujen suunnittelussa sekä lisäävän vuorovaikutteisuutta työntekijöiden työkäytäntöihin.

Prosessin kivijalkana on yksilökeskeinen suunnittelu, joka tukee ”päämiestä” eli palvelujen käyttäjää oman elämänsä ja tavoitteidensa sanoittamisessa. Päämies pohtii omaa elämäänsä, toiveitaan ja unelmiaan sekä asioita, jotka hänen elämässään toimivat ja jotka eivät toimi. Seuraavaksi selvitetään henkilön avun ja tuen tarpeita sekä sitä, mitä tukea ja palveluita päämiehellä on avun ja tuen tarpeidensa perusteella oikeus saada.

Seuraavaksi selvitetään, kuinka paljon päämiehen tuen tarpeiden perusteella kuuluvien tuen ja palveluiden tuottaminen maksaisi niiden palvelujen ja tuen kohdalla, joihin hän on ilmaissut haluavansa muutosta. Budjetti voidaan muodostaa esimerkiksi avun ja tuen tarpeiden mukaan

porrastettujen palvelujen keskihintojen pohjalta.

Tämän jälkeen päämies suunnittelee, mihin tukeen ja palveluihin hän käyttäisi rahat saadakseen ”elämänsä toimimaan” itselleen mielekkäällä tavalla. Päämies saa suunnitteluun ja suunnitelman toteuttamiseen apua läheisiltään, ns. tukiryhmältään eli henkilöiltä, jotka ovat sitoutuneet tukemaan päämiestä henkilökohtaisen budjetoinnin prosessissa, sekä sosiaalityöntekijältä tai palveluohjaajalta. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä tai palveluohjaaja tarkistaa suunnitelman sekä sen, riittääkö kunnan myöntämä budjetti tarpeelliseen tukeen ja palveluihin. Tässä vaiheessa sovitaan, mitä budjetilla voi hankkia ja mitä ei sekä arvioidaan, onko suunnitelmassa riskejä ja mitä niille voisi tehdä.

Päämies ja sosiaalityöntekijä tai palveluohjaaja tapaavat säännöllisesti seuraten ja arvioiden henkilökohtaisella budjetilla hankittuun tuen ja palvelujen toimivuutta päämiehen elämän kannalta, henkilökohtaisen budjetin suuruutta sekä mahdollisia muutostarpeita.

Lainsäädännölliset raamit – tai pikemmin niiden puute määrittävät henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilun toimintamahdollisuudet Suomessa. Siksi Tiedän mitä tahdon! -projektin henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilussa päämiehen henkilökohtaisen budjetin hallinnointi toteutetaan siten, että päämiehelle ”korvamerkittyä” rahaa ei siirretä kunnan tililtä päämiehen tai hänen edustajansa tilille tai maksukortille. Sen sijaan henkilökohtaisia budjetteja hallinnoidaan kunta-toimijan toimesta. Toisin sanoen henkilökohtaisella budjetilla teh-

tävät tuki- ja palveluhankinnat sekä henkilökohtaisen budjetin talousseuranta suoritetaan pääsääntöisesti sosiaalityöntekijän tai palveluohjaajan ja kunnan taloushallinnon yhteistyönä ilman että päämies itse hallinnoi henkilökohtaista budjettiaan.

Päämiesten toiveita henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilussa

Kehitysvammaisten päämiesten osalta toiveet kohdistuvat keskeisesti päiväaikaiseen toimintaan ja työhön. Päämiesten toiveina on esimerkiksi kirjastoapulaiseksi, vanhusten avustajaksi ja fyyssiin, ”äijien” töihin pääseminen toimintakeskuksessa toteutettavan työ- tai päivätoiminnan sijaan. Seuraavat sitaatit kuvaavat hyvin päämiesten ajatuksia siitä, mitä he haluaisivat palveluissaan muuttaa ja miksi:

”Juon vain kahvia päivätoiminnassa, olen toimetonna sisällä.”

”Tehdään vaan uudestaan ja uudestaan [toimintakeskuksen kokoonpanotöitä].”

”Haluan äijien töihin; olen vahva.”

”Haluan auttaa vanhuksia. Olen hyvä auttamaan.”

Toinen kehitysvammaisten päämiesten toiveissa toistuva teema on mahdollisuus yksilölliseen, omannäköiseen tekemiseen ja menemiseen esimerkiksi liikuntaharrastusten, konserttien ja keikkojen ja ihan vaan kaupungilla hengailun muodossa, avustajan tai tukihenkilön tukemana. Päämiehillä on kiinnostusta myös erilaisten elämäntaitojen opiskeluun, kuten kieli- ja atk-taitojen, rahankäyttötaitojen sekä joukko-liikennevälineillä kulkemistaitojen vahvistamiseen. Myös muut-

to lapsuudenkodista "omilleen" siintele useamman kehitysvammaisen päämiehen pitkän tähtäimen toiveissa. Kipeänä toiveena toistuu halu saada uusia ystäviä ja kavereita.

Tiedän mitä tahdon! -projektin henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilun alustavia tuloksia ja kokemuksia

Päämiesten elämässä on alkanut tapahtua pienempiä ja isompiakin toivotunsuuntaisia muutoksia. Useampikin päämies on vaihtanut 1-2 työtoimintapäivää "henkilökohtaisen avun päiviksi", jolloin päämiehet tekevät toivomiaan asioita - kuten "äijien töitä" maatilalla - henkilökohtaisen avustajan tukemana. Kaksi päämiehistä on sijoittunut avustajan tukemana avotyötoimintaan toivomalleen alalle. Toiveissa on, että prosessi jatkuu näiden päämiesten osalta palkkatyöhön asti. Eräs päämies on juuri muuttamassa palvelutalosta omaan vuokra-asuntoon. Hän käyttää henkilökohtaista budjetiaan henkilökohtaisten avustajien palkkaukseen pystyäkseen asumaan itsenäisesti.

Budjetointikokeiluun osallistuminen ja erityisesti yksilökeskeisen suunnittelun prosessi on kehitysvammaisten päämiesten läheisten mukaan lisännyt päämiesten itseluottamusta ja itse-tuntemusta. Tähän on läheisten mukaan vaikuttanut ennen kaikkea se, että päämiehet ovat kokeneet olevansa kiinnostuksen keskiössä: heidän elämästään, toiveistaan ja tavoitteistaan ollaan aidosti kiinnostuneita. Eräs läheinen kuvaili aikuisessa pojassaan tapahtunutta muutosta: "Päämiehen rinta on noussut rottingille, aivan kuin mieheen olisi tullut pituutta lisää."

Näyttää myös siltä, että monen päämiehen ja läheisen tietämys tarjolla olevista tukitoimista ja palveluista ylipäättään on lisääntynyt. Lisäksi päämiesten läheiset ovat kertoneet saaneensa uutta virtaa päämiesten asioiden edistämiseen.

Budjetointikokeilussa mukana olevat työntekijät - vammais-palvelupäälliköt, palveluohjaajat, sosiaalityöntekijät, työvalmentajat ja ohjaajat - ovat nostaneet esiin tähänastisina myönteisinä tuloksina ja kokemuksina muun muassa sen, että asiakkaan kuuleminen omassa ja työyhteisön toiminnassa on vahvistunut, päämiehet ovat osallistuneet aktiivisesti oman elämänsä suunnitteluun ja yksilökeskeinen työote on alkanut juurtua oman ja työyhteisön toiminnan kivijalaksi.

Eräs työntekijä tiivisti kokemuksensa seuraavasti:

"Kun on työntekijänä alkanut työskennellä yksilökeskeisen työtteen suuntaisesti, ei enää ole paluuta entiseen!"

Tiedän mitä tahdon! -projektitiimin yhteystiedot

Erytysuunnittelija Marika Ahlsten
Kehitysvammaliitto
marika.ahlsten@kvl.fi
p. 040 5830 551

Suunnittelija Arne Rajalahti
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö
arne.rajalahti@kvps.fi
p. 0207 713 516

Projektityöntekijä Kalle Ristikartano
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö
kalle.ristikartano@kvps.fi
p. 0207 713 541

Tutkija Susan Eriksson
Kehitysvammaliitto
susan.eriksson@kvl.fi
p. (09) 3480 9221

